

कोविड च्या काळात मातृभाषा मराठी च्या अध्यापनासाठी मोबाईल फोनचा

उपयोग – एक अभ्यास

स. प्रा. सुनिता आवंडकर
मोतीवाला शिक्षणशास्त्र
महाविद्यालय, नाशिक.

प्राचार्य डॉ. चंद्रकांत बोरसे
म.वि.प्र.समाजाचे
शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय,
नाशिक

आजचे युग हे विज्ञान व तंत्रज्ञानाचे युग आहे. असे उद्गार प्रत्येकाकडून ऐकायला मिळतात. कोणतेही क्षेत्र असे नाही जेथे तंत्रज्ञान पोहचलेले नाही. त्याहीपुढे आता तर कृत्रिम बुद्धिमत्ता अस्तित्वात येऊन अशक्य वाटणा-या गोष्टी सहज आणि शक्य झालेल्या आहेत. पण त्याचबरोबर संपूर्ण जग कोरोनाच्या विळख्यात सापडलेले आहे. अशा परीस्थितीमध्ये प्राथमिक स्तरापासून ते उच्च शिक्षणापर्यंत सर्व विद्यार्थी ऑनलाईन शिक्षणाशी जोडल्या गेलेले आहेत. सध्या ऑनलाईन शिक्षण अपरीहार्य झालेले आहे अशा परीस्थितीमध्येही मातृभाषा मराठी चे संवर्धन होणे गरजेचे आहे म्हणून मोबाईल फोन एक शैक्षणिक साधन ठरू शकतो का असा प्रश्न संशोधिकेला पडला आणि प्रस्तुत संशोधनकार्य हाती घेतले.

महत्त्वाचे शब्द – मातृभाषा मराठी, अध्यापन, मोबाईल फोन

१) प्रस्तावना –

अध्यापनामध्ये भाषेला अत्यंत महत्त्वाचे स्थान आहे. भाषेच्या माध्यमातून संवाद, विचार, भावना यांची देवाणेघेवाण होते. अध्ययन करित असताना ते कोणत्याही भाषेत असले तरी अध्ययनकर्ता त्यासाठी आपल्या मातृभाषेचा उपयोग करित असतो. मातृभाषा मराठी चा विचार करता आजच्या परीस्थितीमध्ये इंग्रजी भाषेच्या प्रभावामुळे अनेक विद्यार्थ्यांची मराठी मातृभाषा समृद्ध नाही त्यासाठी प्रयत्न होणे गरजेचे आहे कारण मातृभाषा ही हृदयाची भाषा आहे जी भाषा आपले आई, वडिल, आजी, आजोबा बोलतात, ज्या भाषेतून आपल्याला आपली संस्कृती, परंपरा यांची ओळख झाली. त्या भाषेचा आदर करणे तिचे संक्रमण पुढील पिढीसाठी होणे महत्त्वाचे आहे. इंग्रजी ही आपली ज्ञानभाषा आहे त्या भाषेचा आदर निश्चित हवा मात्र मातृभाषा ही समृद्ध हवी संशोधनातून हे आजपर्यंत सिद्ध झालेले आहे की ज्या मुलांचे प्राथमिक शिक्षण हे त्यांच्या मातृभाषेतून झाले त्या मुलांनी पुढच्या शिक्षणामध्ये चांगले यश संपादन केले यावरून आपल्याला मातृभाषेचे महत्त्व कळते.

कोरोनाच्या संसर्गामुळे आपणच आपल्या पिंज—यात कैद झालेले आहोत. नोकरदार वर्ग जरी बाहेर पडत असला तरी आज आपण मुक्तपण, भयभीत न होता कुठेही संचार करू शकत नाही. सर्व शाळा, महाविद्यालयांना विद्यार्थ्यांची प्रतीक्षा आहे. विद्यार्थी हा केवळ ऑनलाईन मागनेच त्याच्या शिक्षकांना भेटू शकतो. अशा ऑनलाईन अध्यापन अध्ययनाच्या काळात मोबाईल फोन हा उपयुक्त शैक्षणिक साधन बनू शकतो.

२) संशोधनाची उद्दिष्टे —

- १) माध्यमिक स्तरावर मराठी विषयाचे अध्यापन करणा—या शिक्षकांच्या तंत्रज्ञानात्मक जाणीव जागरूकतेचा अभ्यास करणे.
- २) माध्यमिक स्तरावर मराठी भाषा विषयाच्या अध्यापनासाठी मोबाईल ॲप च्या उपयुक्ततेबाबत शिक्षकांच्या मतांचा आढावा होणे.
- ३) माध्यमिक स्तरावर मराठी भाषा विषयाचे अध्यापन करणा—या शिक्षकांसाठी शिफारशी सुचविणे.

३) संशोधन पध्दती व संशोधनातील साधने —

प्रस्तुत संशोधनासाठी सर्वेक्षण पध्दतीचा वापर करण्यात आलेला आहे. प्रस्तुत संशोधनामध्ये शेटयुल हे माहिती संकलनाचे साधन वापरण्यात आलेले आहे.

४) संशोधनातील न्यादर्श —

प्रस्तुत संशोधनासाठी २० मराठी विषय शिक्षकांची निवड करण्यात आलेली आहे.

५) संशोधनातील न्यादर्शन पध्दती —

प्रस्तुत संशोधनासाठी न्यादर्श निवडतांना सहेतूक नमूना निवड तंत्र वापरण्यात आलेले होते.

६) संशोधनातील संख्याशास्त्रीय साधन — टक्केवारी

७) गृहितके —

- १) माध्यमिक स्तरावर सर्व विषयाचे शिक्षक कोविड — १९ च्या काळात अध्यापनामध्ये तंत्रज्ञानाचा उपयोग करतात.

- २) मोबाईल फोन शैक्षणिक साधन म्हणून जास्त उपयुक्त आहे.
३) मोबाईल ॲप द्वारे अध्यापन – अध्ययन जास्त प्रभावी होऊ शकते.

८) व्याप्ती –

- १) प्रस्तुत संशोधन हे नाशिक शहरातील विषय शिक्षकांशी संबंधित आहे.
२) प्रस्तुत संशोधन तंत्रज्ञानावर आधारीत, सर्व विषयांच्या अध्यापनासाठी व्याप्त आहे.

९) मर्यादा –

- प्रस्तुत संशोधन इंग्रजी माध्यमामध्ये मराठी विषयाचे अध्यापन करणा-या शिक्षकांपुरते व अध्ययन करणा-या विद्यार्थ्यांपुरते मर्यादित आहे.

१०) मराठी विषय शिक्षकांना देण्यात आलेले माहिती संकलनाचे साधन – शोडयुल

प्र.१) शिक्षकांना सोयीचे असलेले सर्वात उपयुक्त तंत्रज्ञानावर आधारीत शैक्षणिक साधन-

- अ) मोबाईल ब) संगणक क) लॅपटॉप ट) प्रोजेक्टर

प्र.२) कोविड – १९ मुळे तयार झालेल्या परिस्थितीमध्ये सर्वात अधिक उपयुक्त ठरलेले शैक्षणिक साधन

- अ) मोबाईल ब) संगणक क) लॅपटॉप ट) प्रोजेक्टर

प्र.३) मोबाईल चा शैक्षणिक साधन म्हणून उपयोग करित असताना पुढील पर्याय अधिक योग्य वाटतो.

- अ) Zoom App द्वारे अध्ययन
ब) Webex App द्वारे अध्यापन
क) विद्यार्थ्यांच्या पाठयक्रमावर आधारीत असलेले व शिक्षकांनी तयार केलेले मोबाईल ॲप
ट) गुगल Meet द्वारे अध्यापन

प्र.४) मोबाईल ॲपद्वारे अध्ययन करणे विद्यार्थ्यांसाठी जास्त सोयीचे आहे.

- अ) हो ब) नाही क) कधी कधी ट) अजिबात नाही

प्र.५) माझ्या मते मोबाईल ॲपद्वारे अध्ययन अधिक आकर्षक व रंजक होऊ शकते.

- अ) हो ब) नाही क) कधी कधी ट) अजिबात नाही

प्र.६) वरील विद्यार्थ्यांना अधिक जवळचे असलेले तंत्रज्ञान वर आधारीत शैक्षणिक साधन.

अ) संगणक

ब) Laptop

क) Mobile

ड) वरीलपैकी नाही

प्र.७) मोबाईल ॲपद्वारे अध्ययन अधिक उपयुक्त आहे कारण.

अ) विद्यार्थ्यांना त्यांच्या सोयीनुसार अध्ययन शक्य होते.

ब) न समजलेला भाग वारंवार बघता व वाचता येतो

क) Recorded Videos कितीही वेळा बघता येतात.

ड) वरील सर्व पर्याय

प्र.८) मोबाईल ॲपची व्याप्ती दिवसेंदिवस वाढत आहे.

अ) होय

ब) नाही

क) काही प्रमाणात

ड) अजिबात नाही

प्र.९) माझ्या मते मोबाईल एक शैक्षणिक साधन ठरू शकते

अ) होय

ब) नाही

क) काही प्रमाणात

ड) अजिबात नाही

प्र.१०) विद्यार्थ्यांना मोबाईल ॲप वापरण्यासंबंधीचे वेळापत्रक, योग्य सूचना शिक्षकांनी दिल्यास

विद्यार्थ्यांचे मोबाईलद्वारे अध्ययन प्रभावी होऊ शकते.

प्र.११) शिक्षकांनी दिलेल्या प्रतिसादावरून विश्लेषण आणि निष्कर्ष –

उद्दिष्ट क्र: १ साठी –

उद्दिष्ट क्र: १

माध्यमिक स्तरावर मराठी भाषा विषयाचे अध्यापन करणा-या शिक्षकांच्या तंत्रज्ञानात्मक जाणीव

जागरूकतेचा अभ्यास

१) १००% शिक्षकांनी मोबाईल ला सर्वात जास्त उपयुक्त तंत्रज्ञानावर आधारीत शैक्षणिक साधन मानले.

- २) कोविड – १९ मूळे तयार झालेल्या सामाजिक, आर्थिक, शैक्षणिक परिस्थितीमध्ये सर्वात अधिक उपयुक्त शैक्षणिक साधन म्हणून ठरलेले मोबाईल ह्या साधनाला १००% शिक्षकांनीपसंतीदर्शविली.
- ३) मोबाईलचा शैक्षणिक साधन म्हणून उपयोग करित असतांना online अध्यापन अध्ययनाचे पर्याय म्हणून—
- २०% शिक्षकांनी Google meet
- ३०% शिक्षकांनी Zoom App
- ५०% शिक्षकांनी पाठ्यक्रमावर आधारित मोबाईल ॲपला पसंती दर्शविली
- ४) माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांचे अधिक आवडीचे व उपयुक्त वाटणारे तंत्रज्ञानावर आधारित शैक्षणिक साधन — यासाठी १००% शिक्षकांनी मोबाईल हे शैक्षणिक साधन आहे असे व्यक्त केले.
- ५) मोबाईल एक शैक्षणिकसाधन — ३०% शिक्षकां नूसार मोबाईल काही प्रमाणात शैक्षणिक साधन ठरू शकते. ७०% शिक्षकां नूसार मोबाईल हे नेहमी शैक्षणिक साधन ठरू शकते.
- १२) उद्दिष्टक. २ वरून निष्कर्ष (शिक्षकांच्या मतांचा आढावा)
१. ४०% शिक्षकांनूसार मोबाईल ॲपद्वारे अध्ययन विद्यार्थ्यांना कधी कधी सोयीचे आणि उपयुक्त आहे.
- ६०% शिक्षकांच्या नूसार मोबाईल ॲपद्वारे अध्ययन विद्यार्थ्यांना नेहमी उपयुक्त आहे.
२. ३५% शिक्षकांच्या मता नूसार मोबाईल ॲपद्वारे अध्यापन— अध्ययन कधी कधी आकर्षक व रंजक होऊ शकते.
- ६५% शिक्षकांच्या मता नूसार मोबाईल ॲपद्वारे अध्यापन— अध्ययन नेहमी आकर्षक व रंजक होऊ शकते.

३. १००% शिक्षकांच्या मता नूसार मोबाईल ॲपद्वारे अध्यापन— अध्ययन अधिक उपयुक्त आहे कारण
१. विद्यार्थ्यांच्या गतीनुसार अध्ययन शक्य होते.
 २. न समजलेला भाग कितीही वेळा वाचता येतो.
 ३. Recorded videos कितीही वेळा बघता येतात.
 ४. १००% शिक्षकांच्या मता नूसार मोबाईल ॲपची व्याप्ती दिवसेंदिवस वाढत आहेम्हणून शिक्षणात मोबाईल एक शैक्षणिकसाधन ठरू शकते.
 ५. १००% शिक्षकां नूसार मोबाईल ॲप वापरविषयीचेवेळापत्रक, योग्य सूचना, प्रेरणा शिक्षकांनी दिल्यास मोबाईलद्वारे अध्ययन प्रभावी होऊ शकते.

१३) उद्दिष्ट क्र. ३. (शिक्षकांसाठी शिफारशी)

१. आपल्या अध्ययनामध्ये मातृभाषेला अत्यंत महत्वाचे स्थान असावे. भाषाही व्याकरणाशिवाय अपूर्ण आहे म्हणून व्याकरण शिकण्यासाठी तंत्रज्ञानाचा वापरकरून विद्यार्थ्यांचा सहभाग वाढवावा व मोबाईल ॲपद्वारे अध्ययन कृती द्याव्या.
२. प्राथमिक स्तरापासूनच विविध कृतींच्या माध्यमातून भाषेचे अध्यापन-अध्ययन करून भाषा विषयाचा पाया पक्काकरता येऊ शकतो. त्यासाठी शिक्षकांनी तंत्रज्ञानाचा उपयोग करावा.
३. मोबाईल ॲपच्या माध्यमातून मराठीचे शब्द, म्हणी वाक्यप्रचार शिकण्यासाठी भाषिक खेळ, शब्दकोडे इत्यादी कृती शिक्षकांनी समजावून सांगण्यास व भाषेचीगोडीनिर्माणकरावी.
४. मराठी भाषा विषयाच्या शिक्षकांचेमराठी व इंग्रजी दोन्ही भाषेवर प्रभुत्व असावे जेणे करून विद्यार्थ्यांना शब्दांचे अर्थ दोन्ही भाषेमधून समजावून सांगता येईल.
५. मराठी भाषा विषयाच्या शिक्षकांनी शब्दांच्या योग्य उच्चारणासाठी ऑडिओ तयार करावे व विद्यार्थ्यांना स्पष्ट उच्चारकरणाविषयी प्रेरित करावे.
६. मराठी विषय शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना भाषेचे व्याकरण शिकविण्यासाठी दैनंदिन जीवनातील उदाहरणे द्यावीत उदा. समास अलंकार हे वेगवेगळ्या आरत्यांमधील कडवे, श्लोक, गाणी यातून शिकविता येईल त्यासाठी ऑडिओ व्हिडीओ यांचा उपयोग शिक्षकांनीकरावा.

७. आपल्या विद्यार्थ्यांमधून कवी लेखक, साहित्यिक घडावेत यासाठी विद्यार्थ्यांमध्ये मराठी भाषेची गोडी निर्माण करून अध्यापनाला तंत्रज्ञानाची जोड देऊन मराठी शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांमध्ये प्रेरणा, आत्मविश्वास निर्माण करावा.
८. शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना नाटक, मराठीसाहित्य संमेलने, कवीसंमेलन यांमध्ये कृतीशील राहण्यासाठी वेळोवेळी क्षेत्रभेटींचे आयोजन करावे.
९. विद्यार्थ्यांना काही असे प्रकल्प द्यावेत ज्यामधून विविध बोलीभाषांची ओळख होईल.
उदा. वहाडीभाषा, कोकणी, खान्देशी,
मराठवाडयाकडची भाषा इत्यादी भाषा बोलणा-या लोकांच्या मुलाखती घ्याव्यात.
- १०) शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना शब्दांमधील गंमती समजावून सांगाव्यात.

दिन-दिवस

दीन-गरीब

शिक्षा -हिन्दीमध्ये शिक्षण

शिक्षा -मराठीमध्ये दंड Punishment

समारोप-

इंग्रजी भाषेच्या वाढत्या प्रभावामुळे आपले आपल्याच मातृभाषेकडे दुर्लक्ष होत आहे का? हा प्रश्न पालकांना, शिक्षकांना तसेच शासनालाही पडलेला आहे. म्हणूनच मराठी भाषेचे जतन, संवर्धन होण्यासाठी सर्वच स्तरावरून प्रयत्न होतांना दिसत आहेत. सर्वमाध्यमाच्या सर्व बोर्डांच्या शाळांसाठी मराठी भाषा अनिवार्य करण्यात आलेली आहे. हे स्वागतार्ह आहे. तसेच, कोविड-१९ च्या काळात ऑनलाईन शिक्षण हा पर्याय शिक्षणामध्ये सर्वच स्तरावरून स्वीकारल्या गेलेला आहे. त्याचाच एक भाग म्हणजे मोबाईल ॲपद्वारे मराठी भाषा विषयाचे अध्यापन व अध्ययन इतर विषयांच्या अभ्यासाबरोबरच मराठी भाषेची आवड निर्माण व्हावी. व्याकरण हा विषय रंजकपणे शिकता यावा या सर्व बाबींसाठी मोबाईल ॲपद्वारे मराठी भाषा विषयाचे अध्यापन अध्ययन हा एक चांगला पर्याय आणि मार्ग आहे.

संदर्भसूची

- १) मुले रा.श. व उमाटे, वि.तु. (१९९८) शैक्षणिक संशोधनाची मूलतत्वे नागपूर महाराष्ट्र विद्यापीठ
ग्रंथ निमिर्ती मंडळ
- २) गोविलकर लीला (२०१७) मराठीचे व्याकरण. मेहता पब्लिशिंग हाऊस पुणे
- 3) Singh Y.K. (2005) Instructional Technology in Education A.P.H. Publishing Corporation
New Delhi